

Key words: language of folklore, dialect, overdialect, dialectal language, overdialecticity, folklore text.

Стаття надійшла до редакції 05.04.2018 р.

Прийнято до друку 07.04.2018 р.

Рецензент – канд. філол. н., доц. Ніколаєнко І. О.

О. І. Чаган (Львів)

УДК 811.161.2'282.2

**АРХАЇЗАЦІЯ ЛЕКСИКИ
ТРАДИЦІЙНОГО СІЛЬСЬКОГО БУДІВНИЦТВА
БОЙКІВСЬКИХ ГОВІРОК**

Діалектна лексика – це структурний рівень мови, який найбільш гнучко реагує на зміни порівняно з іншими мовними рівнями. Динамічні процеси, що відбуваються в лексиці, є результатом впливу не тільки внутрішньомовних чинників, а й позамовних. Особливо активно ці процеси відбуваються в лексиці, яка відображає матеріальну культуру мовців, зокрема в лексиці традиційного сільського будівництва, і зумовлені модернізацією технологій будівництва та зникненням деяких предметів, пов'язаних з будівництвом. Позамовні чинники є визначальними в архаїзації лексичних одиниць тематичної групи лексики.

Дослідження архаїзації лексики дає змогу простежити зміни в лексичному складі говору, тому це питання є актуальним. Зокрема архаїчні назви одягу в східнослов'янських говірках досліджувала Л. Лисиченко [Лисиченко 1971], архаїчній лексиці Чернігівщини присвячено наукову розвідку А. Майбороди [Майборода 1983], семантичні архаїзми в українських говорах вивчала М. Жуйкова [Жуйкова 2001], архаїчну лексику українських діалектів Закарпаття – О. Іліаді [Іліаді 2011], архаїзми та інновації в середньонадніпрянських говірках досліджувала Г. Мартинова [Мартинова 2016]. Вивчаючи зміни в діалектній лексиці, на архаїчні процеси, що відбуваються в ній, звертають увагу Г. Гримашевич [Гримашевич 2012], Д. Ігнатенко [Ігнатенко 2014]. У наукових студіях Н. Хібеби представлено архаїзацію весільної лексики бойківських говірок [Хібеба 2015], а О. Пискач розглядає архаїзацію лексики с. Торунь Міжгірського району Закарпатської області [Пискач 2008], яка, на думку багатьох учених, належить до східнобойківських говірок [Николаєв, Толстая 2001: 5].

Джерелом дослідження стали тексти про будівельну лексику бойківських говірок, записані під час експедицій на Бойківщину у 2016 – 2017 рр. і лексикографічні праці із зазначеного терену.

Досліджуючи лексику традиційного будівництва аналізованих говірок, фіксуємо чималу кількість слів, що архаїзується. Натомість

з'являються нові назви, що пов'язано з нововведеннями в будівництві. Тому мета цієї розвідки – простежити стан збереження та процеси архаїзації будівельної лексики з огляду на функціонування її одиниць на сучасному етапі, з'ясувати чинники, що їх зумовлюють.

Розвиток і вдосконалення технологій будівництва, різноманітні зміни призводять до архаїзації лексики традиційного будівництва. У досліджуваних говірках відходять на периферію функціонування назви деяких будівельних інструментів (*барт*, *плен'кач*, *г'ран'с'ка со'к'ура*, *тес'лиц'а*, *т'рачка*), частин будівель (*лаў'к'и*, *на'т'ік*), приміщень для птиці (*потац*), будівельних професій (*гран*, *коми'нар'*).

Тесло з широким вістря́м і коротким кривим держакoм у бойківських говірках має назви *барт* (Бтл, Зкц, Кмнк, Лбх Т.), *бар'дыа* (Хщв, Кмнк), *'барда* (Кмнк). У загальнонародній мові відомі лексеми *ба́рда* 'сокира, тесак' [СУМ: I, 105], *ба́ртка* 'маленька сокира' [СУМ: I, 108]; окрім бойківських говірок, словотвірні варіанти слова засвідчені в інших говорах української мови: наддністр. *ба́рда* 'сокира для тесання' (Шило 2008: 49), закарп. *ба́ртка* 'мала гостра сокира' [Піпаш, Галас 2005: 11], бук. *ба́ртка* 'маленька сокира' [СБГ: 25]. Зазначимо, що в Словнику за ред. Б. Грінченка лексему *ба́ртка* подано зі значенням 'верхня частина топірця, що має форму сокири' [Грінченко: I, 31]. Етимологи вважають лексему запозиченою зі східнороманських та угорської мов і пов'язують з двн. *bart* 'борода' [ЕСУМ: I, 141]. У сучасних говірках фіксуємо ці назви в мовленні носіїв старшого покоління, оскільки такий інструмент більше не використовують в будівництві, хоча він ще зберігається в деяких будівельників.

На позначення тесла з широким вістря́м і прямим держакoм у досліджуваних говірках фіксуємо синоніми: *план'кач* (Грбн, Клн, Зкц), *плен'кач* (Хщн, Крк, Лбх С.) і *г'ранс'ка со'к'ура* (Хщн), *г'ран'ц'ка со'к'ура* (Хтр). Лексема *плен'кач* має затемнену мотивацію, припускаємо, може бути пов'язана зі словом *плоский*, що пов'язано з плоскою формою інструмента. Імовірно, може бути спорідненим з лит. *plónas* 'тонкий' [Фасмер: III, 273] через тонку форму леза. З ідентичною семантикою назва *план'кач* відома гуцульським говіркам [Піпаш, Галас 2005: 142]. Назва *гранс'ка со'к'ура*, припускаємо, має асоціативний зв'язок із словом *грань* 'лінія поділу, межа, ребро' [ЕСУМ: I, 585], оскільки інструмент призначений для вирівнювання країв дерев'яних колод. У гуцульських говірках зафіксовано слово *гранчіти* зі значенням 'обрізувати, стругати' [Піпаш, Галас 2005: 39].

Із семантикою 'сокира для тесання дерева з лезом, розташованим перпендикулярно до топорища' фіксуємо похідні утворення від дієслова *тесати* [ЕСУМ 5: 560]: *тес'лиц'а* (Опр), *тис'лиц'а* (Крк). Варіанти лексеми поширені в інших говорах української мови: гуц. *тесліця* 'вид сокири з лезом, розташованим перпендикулярно до топорища' [ГГ 1997: 184], наддністр. *тесліці* 'закривлене долото для виготовлення корита' [Шило 2008: 253], зх.поліс. *тесліця* 'спеціальна сокира для виготовлення

корита' [Аркушин: II, 197].

У досліджуваних говірках стають рідковживаними лексеми *t'рачка* (Брк), *t'рач'ка* (Зкц), *д'рачка* (Опр, Лбх С.), *д'рач'ка* (Хщн, Грбн), що називають пилу з простими зубами, яка має звужену з одного кінця основу і два дерев'яні держакі. В інших говірках засвідчено слова з подібним значенням: лемк. *трач* 'пилорама', *трачка* 'мала за розміром пилорама' [Пиртей 2004: 391], наддністр. *трач*, *тра́цка пилá* 'пила для розпилювання колод на дошки' [Шило 2008: 255], гуц. *тра́чька* 'лісопильня', 'пристрій, на якому розпилюють вручну колоди на дошки' [ГГ 1997: 188], бук. *трач* 'пилка для двох', 'пила', *тра́чівка* 'поздовжна пила' [СБГ 2005: 550, 551]. Етимологи вказують на польське походження лексеми [ЕСУМ: V, 525].

Зміни в традиціях будівництва мотивують поступову втрату частоти вживання назв на позначення дерев'яного помосту вздовж хати: *лаўка* (Жкт, Ісі, Ксв, Мшн, Лпш Т., Лсц, Мтв, Плв, Псп, Хщв, Шдц, Лбх С.), *лаў'к'и* (Зкц, Опр, Лбх С.), *лаў'к'ы* (Жкт, Крк), *лавич'к'и* (Сглт). Назви пам'ятають говірконосії старшого віку, оскільки зазначена частина конструкції будинку відсутня в сучасних сільських будинках. Зі схожим значенням засвідчено слово *лавиця* 'дошка, покладена на призьбу' в гуцульських говірках [ГГ 1997: 108]; пор. також: 'дошка на стояках, на яку сідають', 'кладка через річку' [Пиртей 2004: 182; Аркушин: I, 275; Мартинова 2016: 59], 'учнівська парта' [СБГ 2005: 248; Пиртей 2004: 182]. Однак зберігається вживання лексеми, як і в літературній мові, на позначення дошки на стояках, на яку сідають. Лексема має праслов'янські корені [ЕСУМ: III, 176].

Архаїчною є бойківська лексема *на't'ик*, що позначає утрамбовану, помазану глиною землю в хаті (Хщн). У західноволинських говірках засвідчено назви *тик* (*ток*) з ідентичним значенням [Євтушок 1993: к. 33]. Лексема *на't'ик*, імовірно, утворена шляхом метафоричного перенесення за схожістю префіксальним способом від назви *тік* 'утоптане місце для молотьби' [ЕСУМ: V, 557].

Утрачає активність уживання також назва *'потач* 'місце під піччю для курей' (Брк, Зкц) у зв'язку зі зникненням реалії. Етимологи виводять слово від псл. *рѣтъка* 'пташка' [ЕСУМ: VI, 229]; пор.: гуц. *пóте*, *пóтетко* 'пташеня; курча' [ГГ 1997: 155 – 156]. Мотивацією для номінації, очевидно, є назва тварин, яких там утримують.

До пасивного фонду будівельної лексики належить назва *гран* 'тесляр' (Бтл, Плв, Тхк), що пов'язано зі зникненням потреби в цій професії. Припускаємо, що мотивацією для утворення назви є інструмент *гранс'ка со'к'ира*, яким працювали фахівці.

Зниження частоти вживання діалектних одиниць також пов'язано з впливом літературної мови. Зокрема до пасивного словника входить поширена раніше в бойківських говірках лексема *'мурник*, що називає фахівця, який мурує піч (Глц Ск., Грбн, Крк, Лбх С., Опр, Хтр). Натомість її замінює літературна назва *п'ич'ник* [СУМ: VI, 552]. Слово

¹мурник, очевидно, утворене від запозиченого з німецької мови через польське посередництво дієслова *мурувати* ‘муляр’ [ЕСУМ: III, 535].

У досліджуваних говірках фіксуємо лексему ¹хижа (Зкц), ¹х’ижа (Сглт), ¹хыж’а (Брк, Крк, Лмн) на позначення сільського одноповерхового будинку (загальна назва) й кімнати в такому будинку. Таке саме значення фіксують діалектні словники [Сабадош 2008: 403; Дзензелівський 1958: к. 15; Пиртей 2004: 416; Аркушин: II, 227].

Немає одностайної думки щодо походження слова ¹хижа: деякі етимологи вважають його давнім праслов’янським запозиченням з германських мов, інші висловлюють думку про генетично незалежне індоєвропейське походження праслов’янської та північно-германської назв [ЕСУМ: VI, 172]. У сучасних бойківських говірках лексема ¹хижа на позначення сільського будинку поступово втрачає свою активність і виходить із щоденного вжитку навіть у представників старшого покоління. Спорадично фіксуємо слово зі значенням ‘старий, занедбаний будинок’ (Глц. Ск., Опр); її замінює загальнонародна назва ¹хата: *то називали ¹х’ижа по старому / а ти’пер’ ¹хата* (Сглт).

Впливом літературної мови пояснюємо паралельне вживання лексем *план* і *пл’ац* ‘місце під забудову’. Запозичена з німецької мови назва *пл’ац* [ЕСУМ: IV, 433] спорадично функціонує в мовленні старшого покоління („так колись казали”) (Брк, Глц Ск., Грбн, Зкц, Клн, Крк, Лмн, Опр, Хтр, Хщн). Лексема відома й іншим говорам української мови: гуц. *пл’ац* ‘місце’, ‘обійстя’ [ГГ 1997: 151], лемк. *пл’ац* ‘площа, місце, базар’ [Пиртей 2004: 293], бук. *пл’ац* ‘місце’, ‘наділ землі під забудову’, ‘площа, місце для танців у селі’ [СБГ 2005: 432], зх.пол. *пл’ац* ‘ділянка землі’, ‘частина поля, вибрана для полювання’ [Аркушин: II, 56]. Словник української мови за ред. Б. Грінченка фіксує лексему із семантикою ‘селянський наділ’ [Грінченко: III, 199]. Натомість літературна назва *план* [СУМ: VI, 560] активно вживана в мовленні всіх вікових груп говірконосців: *ти’пер’к’и ¹кажут план / а тог’ди буў пл’ац // ти’пер’ ни ¹кажут // ти’пер’ і’дут у район / вы’бы’райут план / вы’м’ір’уйут йім ¹сотий / чи два / а тог’ди так ни ¹было* (Брк).

Майже повністю зникла з живого мовлення бойків запозичена з німецької мови назва *штихл’ер* (Брк, Ндн, Трл), *штикл’ар* (Бгте), що називає комору, збудовану окремо від основної будівлі: *то ко’ли’с’ ко’мору називали / даў’но / даў’но* (Брк). Зі схожою семантикою лексема відома сусіднім говіркам: лемк. *штихлір* ‘окремо прибудована комора’, ‘приміщення для зерна’ [Пиртей 2004: 444], наддністр. *штихлір* ‘тс.’ [Шило 2008: 282], бук. *штихлір* ‘тс.’ [СБГ 2005: 670]. Натомість у сучасних бойківських говірках розширює семантику лексема *комора* [ВНП], яка замінює назву *штихл’ер*.

Активні процеси в лексиці бойківських говірок засвідчені також утратою певних значень слів. Зокрема в Словнику М. Онишкевича зафіксовано лексеми *вар’цаб*, *вар’цаба* із семантикою ‘підвіконня’, ‘стовпчик по боках вікна’, ‘віконна скринька’, ‘планка, по якій совалося

вікно' [Онишкевич: I, 85]. Наші дослідження засвідчують звуження значення назв, оскільки вони функціонують тільки на позначення підвіконня, нижньої частини віконного отвору *вар'цаб* (Брк, Опр), *вар'цаба* (Хтр) паралельно з літературною *п'ідв'іконник* (ВНП).

У будівельній лексиці бойківських говірок поступово фіксуємо також лексеми, які, за словами респондентів, з'явилися в мовленні нещодавно. Назва *ол'івец'* зі значенням 'кругла, рівномірно обточена, гладка колода для зведення стін будинку' (Грбн, Лбх С.) відома бойкам не так давно: *ти'пер ха'ти бу'дуйут з ол'іу'ц'іу'* (Грбн). Припускаємо, що лексема постала внаслідок метафоричного перенесення за схожістю до тоненької палички з графіту або сухої фарби в дерев'яній основі, якою пишуть, малюють [СУМ V: 689].

Аналіз процесів архаїзації будівельної лексики бойківських говірок засвідчив, що вона передусім зумовлена позамовними чинниками, зокрема модернізацією технологій будівництва. Простежуємо звуження семантики деяких лексем, а також паралельне функціонування говіркової й літературної назви, спорадично витіснення діалектної назви літературною.

Умовні позначення говірок

Бтл – Бітля, Турківський р-н; Брк – Боберка, Турківський р-н; Глц Ск. – Головецько, Сколівський р-н; Грбн – Гребенів, Сколівський р-н; Жкт – Жукотин, Турківський р-н; Зкц – Закіпці, Турківський р-н; Ісаї – Ісаї, Турківський р-н; Клн – Кальне, Сколівський р-н; Ксв – Коростів, Сколівський р-н; Крк – Кривка, Турківський р-н; Лмн – Лімна, Турківський р-н; Лбх С. – Либохора, Турківський р-н; Лбх Т. – Либохора, Турківський; Лсц – Лосинець, Турківський р-н; Мтв – Матків, Турківський р-н; Мшц – Мшанець, Старсомбірський р-н; Опр – Ополиць, Сколівський р-н; Плв – Плав'є, Сколівський р-н; Псп – Присліп, Турківський р-н; Сглт – Сигловате, Турківський р-н; Тхк – Тухолька, сколівський р-н; Хщв – Хащів, Турківський р-н; Хщн – Хащованя, Сколівський р-н; Хтр – Хітар, Сколівський р-н; Шдц – Шандровець, Турківський р-н; ВНП – всі обстежені населені пункти.

Література

Борис 2015 – Борис Л. М. Динаміка тематичної групи лексики їжі та напоїв у буковинських говірках: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 „Українська мова” / Борис Людмила Миколаївна. – Чернівці, 2015. – 330 с; **Глуховцева 2006** – Глуховцева К. Д. Динаміка українських східнослов'янських говірок : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / К. Д. Глуховцева. – К., 2006. – 37 с.; **Гримашевич 2012** – Гримашевич Г. І. Динамічні процеси у побутовій лексиці середньополіських говірок / Г. І. Гримашевич // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – Сер. : Філологія. – Вип. 66. – № 1021. – Х., 2012. – С. 139 – 143; **Жуйкова 2001** – Жуйкова М.

Семантичні архаїзми в українських говорах / М. Жуйкова // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : зб. наук. пр. – Ужгород, 2001. – Вип. 4. – С. 224 – 227; **Ігнатенко 2014** – Ігнатенко Д. А. Динаміка назв житлового комплексу в українських говірках на півночі Молдови / Д. А. Ігнатенко // Діалекти в синхронії та діахронії: загальнослов'янський контекст. – К. : Ін-тук укр. мови НАН України, 2014. – С. 207 – 212; **Іліаді 2011** – Іліаді О. І. Архаїчна лексика українських діалектів Закарпаття й реконструкція праслов'янського словника / О. І. Іліаді // Мовознавство. – 2011. – № 1. – С. 66 – 79; **Лисиченко 1971** – Лисиченко Л. А. Архаїчні назви одягу в східнословобожанських говірках / Л. А. Лисиченко // Пр. XII республік. діалектол. наради. – К. : Наук. думка, 1971. – С. 336 – 342; **Майборода 1983** – Майборода А. В. До питання про архаїчну лексику на Чернігівщині / А. В. Майборода // Структура і розвиток українських говорів на сучасному етапі : XV республік. діалектол. нарада : тези доп. і повідомл. – Житомир, 1983. – С. 202; **Мартінова 2016** – Мартінова Г. Архаїзми та інновації в діалектних словниках як відображення динаміки говірки / Г. Мартінова // Gwary dziś: Rocznik poświęcony dialektologii słowiańskiej. – Познань : RTPN, 2016. – С. 57 – 67; **Тищенко 2002** – Тищенко Л. М. Структурна організація й динаміка побутової лексики південнословобожанських говірок : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / Л. М. Тищенко. – К., 2002. – 19 с.; **Пискач 2008** – Пискач О. Архаїзація лексики в сучасній Закарпатській говірці / О. Пискач // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : зб. наук. пр. – Ужгород, 2008. – Вип. 12. – С. 165 – 167; **Хібеба 2015** – Хібеба Н. Архаїзація весільної лексики Бойківщини / Н. Хібеба // Україністика: минуле, сучасне, майбутнє III : кол. моногр., присв. 20-річчю україністики на філос. ф-ті Ун-ту імені Масарика в Брно. – Брно, 2015. – С. 475 – 485.

Джерела

Аркушин – Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок : у 2 т. / Г. Л. Аркушин. – Луцьк, 2000. – Т. 1 – 2; **ГГ 1997** – Гуцульські говірки : короткий слов. / відп. ред. Я. Закревська. – Л. : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1997. – 232 с.; **Грінченко** – Словарь української мови / упоряд. з доданням власного матеріалу Б. Грінченко. – К. : Наук. думка, 1996 – 1997. – Т. 1 – 4; **Дзендзелівський 1958** – Дзендзелівський Й. О. Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР: Лексика / Й. О. Дзендзелівський. – Ужгород : Вид-во Ужгород. ун-ту, 1958 – 1993. Ч. I; **ЕСУМ** – Етимологічний словник української мови : у 7 т. – К. : Наук. думка, 1982 – 2012. – Т. 1 – 6; **Євтушок 2013** – Євтушок О. М. Атлас будівельної лексики Західного Полісся / О. М. Євтушок. – Рівне : Держ. ред.-вид. підприєм., 1993. – 134 с.; **Онишкевич** – Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок : у 2 ч. /

М. Й. Онишкевич. – К. : Наук. думка, 1984. – Ч. I – II; **Сабадош 2008** – Сабадош І. В. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району / І. В. Сабадош. – Ужгород : Ліра, 2008. – 478 с.; **СБГ 2005** – Словник буковинських говірок / за заг. ред. Н. В. Гуйванюк. – Чернівці : Рута, 2005. – 688 с.; **СУМ** – Словник української мови : в 11 т. – К. : Наук. думка, 1970 – 1980. – Т. 1 – 11; **Пиртей 2004** – Пиртей П. С. Короткий словник лемківських говірок / П. С. Пиртей. – Івано-Франківськ : Сіверсія МВ, 2004. – 364 с.; **Фасмер** – Фасмер М. Етимологический словарь русского языка : в 4 т. / М. Фасмер ; под ред. и с предисл. Б. А. Ларина. – пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачева. – 2-е изд., стер. – М. : Прогресс, 1986 – 1987. – Т. 1 – 4; **Шило 2008** – Шило Г. Наддністрянський регіональний словник / Г. Шило. – Л. : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. – 288 с.

Чаган О. І. Архаїзація лексики традиційного сільського будівництва бойківських говірок

Дослідження будівельної лексики викликає науковий інтерес у мовознавців у межах багатьох говірок українського мовного континууму. Проте будівельна лексика бойківських говірок як система ще не була об'єктом окремого дослідження.

За свідченням багатьох науковців, найбільше архаїзуються назви конкретних реалій, артефактів, що відображають матеріальну культуру. Тому актуальною є вивчення архаїзації будівельної лексики.

У статті розглянуто проблему архаїзації лексики традиційного сільського будівництва бойківських говірок. З'ясовано, що процес архаїзації в лексиці зазначеної тематичної групи здебільшого пов'язаний з позамовними чинниками, зокрема, з модернізацією будівельних технологій. Установлено, що на периферію будівельної лексики відходять назви будівельних інструментів, деяких частин будівель і професій. Доведено, що архаїзація лексики традиційного сільського будівництва пов'язана зі зникненням реалій, які вони позначають; звуженням семантики, що, очевидно, є свідченням тривалого процесу архаїзації лексики говірок; паралельним функціонуванням або повною заміною діалектної назви загальнонародною внаслідок впливу літературної мови.

Ключові слова: лексема, семантика, динаміка, архаїзація, бойківські говірки, будівельна лексика.

Чаган О. И. Архаизация лексики традиционного сельского строительства бойковского говора

Изучение строительной лексики вызывает большой интерес у лингвистов в пределах многих говоров украинского языкового континуума. Тем не менее строительная лексика бойковского говора как система еще не была объектом специальных исследований.

По сведениям диалектологов, более всего подвержены архаизации

названия конкретных реалий и артефактов, представляющих материальную культуру. Поэтому изучение процесса архаизации строительной лексики является актуальным.

В статье рассмотрена архаизация лексики традиционного сельского строительства бойковского говора. Обнаружено, что процесс архаизации лексики, происходящий в указанной тематической группе, в основном связан с экстралингвистическими факторами, в частности с модернизацией строительных технологий. Установлено, что на периферии строительной лексики оказываются названия строительных инструментов, некоторых частей построек и профессий. Доказано, что архаизация лексики традиционного сельского строительства бойковского говора связана с исчезновением реалий; сужением семантики, что может свидетельствовать о длительном процессе архаизации лексики говоров; параллельным функционированием, а, иногда и полной заменой диалектного названия общеупотребляемым вследствие влияния литературного языка.

Ключевые слова: лексема, семантика, динамика, архаизация, бойковский говор, строительная лексика.

Chahan O. I. Vocabulary archaization of traditional rural construction in Boyko dialects

Dialectal vocabulary is the structural level of the language, which responds to changes in the most flexible matter in comparison with other language levels. The dynamic processes occurring in the vocabulary are the result of the influence of not only intra-language factors, but also external-language ones. They take place actively in vocabulary, which reflects the material culture of the speakers, in particular in the vocabulary of traditional rural construction, and due to the modernization of construction technologies and the disappearance of certain construction-related objects. These external linguistic factors are crucial in archaizing the lexical units of the vocabulary thematic group.

Building vocabulary has always been a subject of interest for linguists as reflecting material and spiritual culture of the people. Due to changes in the construction technology by modernization of the building material disappears from use archaic vocabulary of traditional building.

The refore the study of building vocabulary caused the scientific interest of many linguists from different language-territorial formations. However, the building vocabulary of Boyko dialects as a system has not been the subject of a separate study.

The article deals with the problem of archaicization of the vocabulary of traditional rural construction in Boyko dialects. It has been discovered that the process of archaizing in the lexicon of the mentioned thematic group is mainly related to the external language factors, in particular, with the modernization of construction technologies. It is established that the names of the tools of builders, some parts of buildings and professions go away on the

periphery of the construction vocabulary. It has been proved that the archaization of the vocabulary of traditional rural construction is connected with the disappearance of the realities they designate; semantics narrowing, which, obviously, testifies to the long process of archaizing the dialects vocabulary; parallel operation or complete replacement of the dialect name with a commonly-used one under the influence of the literary language.

Key words: lexeme, semantics, dynamics, archaization, Boyko dialects, building vocabulary.

Стаття надійшла до редакції 18.05.2018 р.

Прийнято до друку 19.05.2018 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Глуховцева К. Д.

Т. О. Ястремська (Львів)

УДК 81'373.611.2'282

ПРИСЛІВНИКИ МІСЦЯ В ГОВОРАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: СТАТИЧНА ЛОКАЛІЗАЦІЯ

Діалектне мовлення – унікальне, воно фіксує те, що виходить за межі правил і норм літературної мови. Окрім того, воно доносить до дослідника інформацію про культуру і традиції, побут та особливості світосприйняття, зокрема й про просторову картину світу носіїв говору.

Різні аспекти дослідження прислівника привертали увагу мовознавців, а його вивчення на матеріалі говірок української мови останнім часом навіть активізувалося [див.: Брошняк 1996; Гримашевич 2015; Громик 2005; Джочка 2010; Тимко-Дітко 2015; Чешко 2014; Щербина 2015 та ін.]. Це, зокрема, підтверджує актуальність дослідження.

Об'єктом нашого зацікавлення є аналіз семантичної структури прислівників у контексті словотвірних гнізд, вершинами яких є назви базової просторової опозиції „верх – низ”; вони слугують для опису орієнтації об'єкта в просторі, для просторової кваліфікації частини об'єкта, а також формують систему координат мовної картини світу носіїв говору.

Мета статті – проаналізувати прислівники, утворені за моделлю [в/у + *Нос*] – деривати базових слів опозиції *верх, гора* („верх”) і *низ, діл, спід* („низ”), що посідають провідне місце у формуванні картини простору. Реалізація мети передбачає виконання низки завдань: укласти корпус прислівників на матеріалі говорів української мови (передусім південно-західного наріччя), утворених за цієї моделлю; проаналізувати особливості їхньої семантичної структури, виявити семантично та структурно співвідносні деривати, диференціювати прислівники та приєменники, у функції яких вживаються аналізовані прислівники, та ін.